

2.2. Самакіраванне ў беларуска-літоўскіх губернях

Дваранскае самакіраванне. Карпаратыўная арганізацыя расійскага дваранства заканадаўча была аформлена «Даравальнай граматай дваранству» 1785 г., па якой вышэйшае саслоўе атрымала пэўнае самакіраванне, усю павятовую і некаторую частку губернскай улады. Заканадаўства па гэтых пытаннях з некаторымі зменамі захавалася да 1917 г.

Закон прадугледжваў пагубернскую арганізацыю вышэйшага саслоўя. Вышэйшымі органамі таварыстваў з'яўляліся губернскія і павятовыя сходы. Павятовыя сходы звычайна займаліся падрыхтоўкай да губернскіх: праверкай спісаў дваран павета, высвятленнем іх выбарчых правоў, папярэднім абмеркаваннем асобных пытанняў і г. д. Усе вышэйшыя карпаратыўныя справы вырашаліся на губернскіх сходах. На іх заслухоўваліся справаздачы аб выкананні прынятых раней пастаноў, зацвярджаліся зборы на прыватныя дваранскія патрэбы, выбіраліся ўсе службовыя асобы карпаратыўных органаў: губернскія і павятовыя прадвадзіцелі, дэпутаты і сакратары дваранскіх дэпутацкіх сходаў, засядацелі дваранскіх апекаў, кандыдаты для замяшчэння шэрагу каронных пасад па мясцовым кіраванні¹. Ім належала права - і гэта лічылася адной з найважнейшых прывілей - падаваць праз губернскіх прадвадзіцеляў ці дэпутатаў прашэнні ці скаргі губернскаму начальству, міністрам і непасрэдна імператару.

Кола абавязкаў прадвадзіцеляў дваранства як інстытута дваранскай саслоўнай арганізацыі і сістэмы мясцовага кіравання было вельмі шырокім¹. Губернскі прадвадзіцель афіцыйна лічыўся першай пасля губернатара асобай у губерні. Калі губернскі прадвадзіцель усё ж такі часткова засланыўся губернскай уладай, то павятовы быў сапраўды гаспадаром павета. Ён фактычна замяняў павятовае звяно ў мясцовым бюракратычным апарате. Так, кола дзейнасці павятовых прадвадзіцеляў дваранства ахоплівала ўсе бакі жыцця насельніцтва павета як у грамадскіх і саслоўна-дваранскіх, так і ў судовых і адміністрацыйных адносінах. У пачатку ХХ ст. яны былі старшынямі дваранскай апекі, павятовых з'ездаў па выбарах у Дзяржаўную думу, павятовага з'езда міравых пасрэднікаў, чыншавай камісіі, устаноў па воінскай і ваенна-конскай павіннасцях, землеўладкавальнай камісіі, бальнічнага савета, камітэта грамадскай ахо-

¹ Свод законов Российской империи (далее - СЗРН). СПб., 1876. Т. 9. Ст. 169; СЗРЙ. СПб., 1899. Т. 9. Ст. 80, 91.

вы здароўя, камітэта папачыцельства аб народнай цвярозасці, ацэначнай камісіі, часовага камітэта па кіраванні арыштанцкім домам, камісіі па складанні спісаў прысяжных засядацеляў і г. д. Па ўсіх гэтых установах прадвадзіцель дваранства нёс адказнасць як па наглядзе за іх законнай дзейнасцю, так і за справаводства ўсіх падначаленых яму канцылярыў. Акрамя гэтага, прадвадзіцель павятовага дваранства павінен быў удзельнічаць у сходах прадвадзіцеляў і дэпутатаў дваранства губерні, асобай канцылярыі акруговага суда і судовай палаты, ажыццяўляць праверку рашэнняў сялянскіх таварыстваў, правяраць дзейнасць земскіх начальнікаў і валасных упраў, выдаваць розныя пасведчанні і г. д.² Пасля далучэння беларуска-літоўскіх тэрыторый да Расіі наблітэт рэгіёна атрымаў тыя ж саслоўныя правы па самакіраванні, што і рускія дваране.

У беларуска-літоўскіх губернях апошнія выбары ў павятовыя і губернскія дваранскія сходы прайшлі ў канцы 1858 - пачатку 1859 г. Наступныя павінны

Будынак
Мінскага
дваранскага
дэпутацкага сходу
(пачатак XX ст.)

¹ СЗРН. Т. 9. Ст. 294, 295.

² РДГА ў С.-Пецярбургу. Ф. 1276. Воп. 1. Спр. 106. Арк. 170

былі адбыцца ў снежні 1861 і ў студзені 1862 г. Але з 1861 г. у краі пачаліся хваляванні сярод дваранства рымска-каталіцкага веравызнання, якое складалат абсалютную большасць у параўнанні з прадстаўнікамі іншых канфесій. Таму ўжо на пачатку 1861 г. у адпаведнасці з царскім указам адтэрміноўваліся дваранскія выбары ў Віленскай, Ковенскай і Гродзенскай губернях у сувязі з

пераводам іх на ваеннае становішча¹. На падставе правіл ад 5 жніўня 1861 г. пры абвяшчэнні пераводу якіх-небудзь мясцовасцей Заходняга краю на ваеннае становішча генерал-губернатару давалася права вызваляць ад займаемых пасада чыноўнікаў усіх устаноў². З 27 кастрычніка 1861 г. гэта правіла распаўсюджвалася і на прадвадзіцеляў дваранства заходніх губерняў³. У сувязі з адтэрміноўкай дваранскіх выбараў прадвадзіцель дваранства Віцебскай губерні меў намер склікаць губернскі сход у 1862 г. для абмеркавання такіх прыватных пытанняў, як аб заснаванні таварыства сельскай гаспадаркі, ахвяраванні сродкаў на адкрыццё жаночай навучальнай установы ў Віцебску і г. д. Але міністр унутраных спраў забараніў скліканне гэтага сходу⁴.

Пасля пачатку паўстання 1863 г., у якім актыўны ўдзел бралі дваране-катоlíкі, рэпрэсіі ў адносінах да вышэйшага саслоўя краю ўзмацніліся. Так, паводле ўказу ад 18 красавіка 1863 г. у сувязі з выхадам у адстаўку 28 асоб Гродзенскай губерні, якія займалі пасады павятовых прадвадзіцеляў дваранства, павятовых суддзяў і міравых пасрэднікаў, гэтыя пасады былі замешчаны чыноўнікамі па прызначэнні ўрада⁵. Спачатку гэты ўказ распаўсюджваўся толькі на вакантныя пасады. Па прадстаўленні Заходняга камітэта ў адпаведнасці з указам ад 27 мая 1864 г. усе адміністрацыйныя установы ў краі, а таксама і іх кіраўнікі, якія мелі непасрэднае дачыненне да народа, павінны былі быць заменены выключна асобамі рускага паходжання⁶.

Па законе ад 17 сакавіка 1867 г. генерал-губернатару Паўночна-Заходняга краю было дадзена права замяшчаць пасады ўсіх прадвадзіцеляў дваранства толькі асобамі рускай нацыянальнасці па прызначэнні ўрада⁷. У выніку пасады прадвадзіцеляў дваранства ў краі занялі альбо мясцовыя рускія памешчыкі, альбо чыноўнікі з унутраных губерняў імперыі, якія нават не належалі да дваранскага саслоўя. Пазней міністр унутраных спраў вымушаны быў прызначыць, што рускія памешчыкі не мелі ў краі ні ўплыву, ні аўтарытэту.

¹ Тамсама. Арк. 75.

² ПСЗРН. 2-е собр. Т. 36. Отд. 2. № 37328.

³ РДГА ў С.-Пецярбургу. Ф. 1276. Воп. 1. Спр. 106. Арк. 40.

⁴ НГАБ у Мінску. Ф. 1430. Воп. 1. Спр. 31058. Арк. 11, 17.

⁵ РДГА ў С.-Пецярбургу. Ф. 1276. Воп. 1. Спр. 106. Арк. 75.

⁶ Тамсама. Ф. 1283. Воп. 1. Спр. 41. Арк. 60.

⁷ Тамсама. Арк. 104.

Тыя ж з прызначаных прадвадзіцеляў, якія не валодалі зямельнай уласнасцю ў беларускіх паветах, «яшчэ менш адпавядаюць свайму прызначэнню. Першых мясцовыя дваране пад уплывам глухой палітычнай варожасці ігнаруюць, а другіх прама цураюцца...»¹.

---

¹ Тамсама. Арк. 63.

Але ўжо праз некаторы час скла- лася сітуацыя, што пасады некаторых павятовых прадвадзіцеляў дваранства немагчыма было замяшчаць рускімі землеўладальнікамі ў сувязі з тым, што ў краі яны ці фармальна валодалі землямі, ці не жадалі службыць. Таму ў 1868 г., калі Аляксандр II праязджаў праз Вільню, генерал-губернатару Па- тапаву было дазволена ў крайніх вы- падках прызначаць на пасады павя- товых прадвадзіцеляў дваранства асоб каталіцкага веравызнання¹. У выніку значная большасць пасада прадвадзіце- ляў дваранства была замешчаная като- лікамі з асяроддзя буйнейшых і ўплы- вовых памешчыкаў. Пры гэтым яны бестэрмінова заставаліся на гэтых па- садах². У прыватнасці, толькі ў Мін- скай губерні на канец 1869 г. з 9 павятовых прадвадзіцеляў дваранства 7 былі католікамі. Гэта Ваньковіч (Мінскі павет), Наркевіч-Юдка (Ігуменскі), Кяне- віч (Мазырскі), Горват (Рэчыцкі), князь Друцкі-Любецкі (Пінскі), Вайніловіч (Слуцкі) і граф О'Рурк (Навагрудскі)³.

Пад уплывам мясцовых дваран Патапаў у сваіх справаздачах па ўпраўленні краем за 1871-1873 гг. паставіў пытанне аб магчымасці правядзення дваранскіх сходаў і выбараў на іх асоб на замяшчэнне пасада ад дваранства. На справазда- чы Аляксандр II зрабіў паметку: «Абмеркаваць». Але на запыт Міністэрства ўнутраных спраў да новага Віленскага генерал-губернатара Каханава, якім бу- дзе меркаванне апошняга, ён спаслаўся на складанае міжнароднае становішча імперыі ў сувязі з руска-турэцкай вайной і рэкамендаваў адкласці вырашэнне дадзенага пытання на больш позні тэрмін⁴.

---

¹ Справка по вопросу о восстановлении собраний и выборов дворянства в девяти западных губерниях (Составлена канцелярией постоянного Совета объединенных дворянских обществ). Ч. 3. Б. м., б. г. С. 42.

² РДГА ў С.-Пецяярбургу. Ф 1283. Воп. 1. Спр. 41. Арк. 105.

³ НГАБ у Мінску. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 1828, Арк. 24.

⁴ РДГА ў С.-Пецяярбургу. Ф. 1283. Воп. 1. Спр. 7. Арк. 1-2.

**Аляксандр II, імператар Расійскай імперыі,
1855-1881 гг.**

Акрамя таго, Каханаў лічыў, што павятовыя прадвадзіцелі дваранства рымска- каталіцкага веравызнання садзейнічалі правядзенню ў краі польскага ўплыву. Ен выдаў распараджэнне, па якім новыя вакансіі прадвадзіцеляў дваранства павінны замяшчацца толькі з ліку дваран рускага паходжання. Але ў сувязі з тым, што ў краі было мала рускіх дваран-землеўласнікаў, якія маглі б бясплатна выконваць абавязкі прадвадзіцеляў, на яго думку было неабходна

аднавіць у кожным павеце з'езды міравых пасрэднікаў, на якіх старшынствавалі б прадвадзіцелі дваранства. Такім чынам, пасада старшыні і адначасова прадвадзіцеля была б платнай¹⁴.

У 1885-1886 гг. Каханаў распачаў перапіску з міністрам унутраных спраў аб аднаўленні з'езда міравых пасрэднікаў. У выніку па законе ад 30 мая 1888 г. яны былі адноўлены ва ўсіх губернях Паўночна-Заходняга краю¹⁵. Гэты закон прывёў да карэнных змен у складзе прадвадзіцеляў дваранства, таму што сумяшчэнне пасады старшынь павятовых з'ездаў міравых пасрэднікаў і прадвадзіцеляў дваранства католікамі супярэчыла закону ад 22 мая 1864 г., па якім католікі не маглі займаць пасады, якія былі блізка звязаныя з народамі. На гэтай падставе Каханаў цыркулярам ад 12 ліпеня 1888 г. прапанаваў губернатарам звольніць усіх павятовых прадвадзіцеляў дваранства рымска-каталіцкага веравызнання і замяніць іх праваслаўнымі, што ў хуткім часе і было зроблена¹⁶. На канец стагоддзя абсалютная большасць прадвадзіцеляў дваранства былі выхадцамі з унутраных губерняў імперыі.

На пачатку ХХ ст. рэзка абвастрылася як унутрыпалітычнае, так і знешнепалітычнае становішча Расіі. Пытанне аб аднаўленні Рэчы Паспалітай у межах 1772 г. усё часцей падымалася і ў Польшчы, і за яе межамі. Польскі сепаратызм стаў больш адчувальным. Найбольш моцнай эканамічнай і палітычнай сілай у краі з'яўлялася памеснае дваранства рымска-каталіцкага веравызнання. Новыя імпульсы адчулі губернатары беларускіх губерняў. Таму, відаць, невыпадкава Магілёўскі губернатар Клінгенберг у сваёй справаздачы за 1902 г. узняў пытанне аб прызначэнні на пасады павятовых прадвадзіцеляў дваранства мясцовых дваран. Мінскі губернатар падтрымаў гэту ініцыятыву. Акрамя таго, ён прапанаваў арганізаваць выбары кандыдатаў на пасаду губернскага прадвадзіцеля дваранства. На яго думку, выбары павінны адбыцца на дваранскіх дэпутацкіх сходах і сходах павятовых прадвадзіцеляў дваранства, пры гэтым кандыдаты павінны выбірацца толькі з ліку павятовых прадвадзіцеляў дваранства¹⁷. Гродзенскі губернатар выказаўся і за выбары дэпутатаў дваранскіх сходаў і апекаў¹⁸.

¹⁴ *Исторический обзор деятельности Комитета Министров: в 5 т. СПб., 1902. Т. 4. С. 223.*

¹⁵ *ПСЗРН. 3-е собр. Т. 8. Отд. I. № 5281.*

¹⁶ *РДГА ў С.-Пецяярбргу. Ф. 1276. Воп. 1. Спр. 106. Арк. 77.*

¹⁷ *Тамсама. Ф. 1283. Воп. 1. Спр. 41. Арк. 3, 7, 8.*

¹⁸ *Тамсама. Арк. 18.*

Гэтымі пытаннямі заняўся Камітэт міністраў на сваіх пасяджэннях 15, 22 і 23 сакавіка 1905 г. У выніку дыскусій, якія разгарэліся на гэтых пасяджэннях, урад выказаўся за «аднаўленне дваранскіх сходаў з прадстаўленнем ім права выбіраць дэпутатаў і павятовых прадвадзіцеляў дваранства»¹⁹ ў 9 заходніх губернях. Пры гэтым большасць членаў Камітэта міністраў не пагадзілася з тым, што ў выніку выбараў пасады прадвадзіцеляў займаюць выключна асобы польскага паходжання. Яны матывавалі гэта тым, што ў некаторых мясцовасцях краю існуе колькасная перавага рускіх прадстаўнікоў. Акрамя гэтага, практыка паказала, што у шматлікіх сельскагаспадарчых таварыствах краю, у якіх бралі ўдзел як католікі, так і праваслаўныя, апошнія нярэдка выбіраліся старшынямі.

Як ужо было адзначана, у 9 заходніх губернях прызначаныя ад урада павятовыя прадвадзіцелі дваранства адначасова выконвалі як функцыі прадвадзіцеляў, так і функцыі старшынь павятовых з'ездаў міравых пасрэднікаў. Па сутнасці, яны сканцэнтравалі ў сваіх руках усю адміністрацыйную ўладу ў паветах. У сувязі з гэтым пытанне аб функцыях выбарных прадвадзіцеляў было адным з галоўных. Камітэт міністраў зыходзіў з таго, што «асноўная мэта нашай палітыкі ў дзевяці заходніх губернях павінна застацца нязменнаю і зыходзіць з умацавання рускай перавагі і аслаблення тут польскага ўплыву»²⁰. Таму «ускладанне ў Заходнім краі на прадвадзіцеляў дваранства, якія пры аднаўленні выбараў могуць аказацца выбранымі з ліку палякаў, адміністрацыйных абавязкаў наўрад ці магчыма. Раз-пораз яно можа быць шкодным для поспеху рускай справы ў краі. Было б вельмі складаным даручыць ім вядзенне сялянскай справы і нагляд у гэтых адносінах за земскімі начальнікамі з правам іх рэвізавання, а таксама пажадана адхіліць прадвадзіцеляў палякаў і ад старшынства ў вучылішчных саветах»²¹.

Выкладзеныя меркаванні прывялі ўрад да пераканання аб перадачы толькі ўнутрыаслоўных функцый. Усе ж адміністрацыйныя абавязкі павінны выконваць старшыні павятовых з'ездаў міравых пасрэднікаў. Пры гэтым была і агаворка ў тым сэнсе, што калі прадвадзіцель акажацца адданым рускай справе, то яму, у якасці выключэння, могуць перадавацца і функцыі старшыні павятовага з'езда міравых пасрэднікаў.

¹⁹Тамсама. Ф. 1276. Воп. 1. Спр. 106. Арк. 10.

²⁰ РДГА > С.-Пецярбургу. Ф. 1283. Воп. 1. Спр. 41. Арк. 390.

²¹Тамсама.

Камітэт міністраў вырашыў, што міністр унутраных спраў павінен унесці прапановы ўрада для разгляду ў Дзяржаўным савеце (без папярэдніх зносін з ведамствамі і генерал-губернатарамі), які зацвердзіць іх у прымальна кароткі тэрмін. Хаця ў імянным указе ад 1 мая 1905 г. і гаварылася аб узнаўленні дваранскіх выбараў у 9 заходніх губернях, але тут было і прылажэнне, па якім асобы польскага паходжання не маглі займаць адміністрацыйныя пасады па ведамстве Міністэрства ўнутраных спраў. Калі ж улічыць, што ў цэнтральных губернях, і асабліва ў паветах, старшынямі гэтых адміністрацыйных пасада павінны быць прадвадзіцелі дваранства, то ў заходніх губернях, дзе патэнцыйнымі прадвадзіцелямі маглі быць католікі, узнікла праблема: як сумясціць палажэнне аб выбарах і функцыі прадвадзіцеляў дваранства²²?

Пытанне аб узнаўленні дваранскіх выбараў абмяркоўвалася ў Дзяржаўным савеце 5 і 30 лістапада 1905 г. На пасяджэнні 30 лістапада было адзначана, што ў сучасных умовах у сувязі з выданнем маніфеста 17 кастрычніка 1905 г. такі закон не можа быць прыняты без адабрэння Дзяржаўнай думы. На падставе царскага ўказа ад 23 верасня 1905 г. разгляду Дзяржаўнага савета падлягалі ўсе справы, якія не цярпелі адкладу. У сувязі з гэтым 25 членаў Дзяржаўнага савета палічылі, што пастаўленае пытанне якраз адпавядае ўказу. Але законапраект, які падрыхтавала Міністэрства ўнутраных спраў, быў прадстаўлены не Булыгіным, а ўпраўляючым гэтага міністэрства І. Дурнаво. Апошні ўнёс папраўкі ў законапраект, па якім павятовыя прадвадзіцелі дваранства ў 9 заходніх губернях надзяляліся тымі ж паўнамоцтвамі, што і прадвадзіцелі ўнутраных расійскіх губерняў, гэта значыць не толькі саслоўнымі, але і адміністрацыйна-кіраўніцкімі. 25 членаў Дзяржаўнага савета абгрунтавалі сваю пазіцыю тым, што ў краі дваранства з вялікім нецярпеннем чакае практычнай рэалізацыі закона ад 1 мая 1905 г. Калі пытанне будзе вырашана станоўча, то першыя дваранскія выбары ў Заходнім краі могуць быць завершаныя ла выбараў дэпутатаў у Дзяржаўную думу ад гэтых губерняў. Гэтыя члены Дзяржаўнага савета адзначалі, што «неадкладнае вяртанне мясцоваму дваранству правоў, якіх яно доўгі час было пазбаўлена, несумненна, задаволіць яго і будзе спрыяць мірнаму цячэнню жыцця ў краі»²³. На іх думку, колькасць дэпутатаў ад 9 заходніх

²² Тамсама. Ф. 1276. Воп. 1. Спр. 106. Арк. 427; Ф. 1283. Воп. 1. Спр. 41. Арк. 394.

²³ Справка по вопросу о восстановлении собраний и выборов дворянства в девяти западных губернях (Составлена канцелярией постоянного Совета объединенных дворянских обществ). Ч. 3. Б. м., б. г. С. 85.

губерняў разам з Царствам Польшкім будзе складаць значную аднародную групу ў Думе. Таму яны спадзяваліся, што ўзнаўленне дваранскіх выбараў у краі паспрыяе расколу паміж дэпутатамі ад заходніх губерняў і Царства Польшкага. 25 членаў Дзяржаўнага савета былі супраць перадачы законапраекта ў Думу, таму што яна магла сабрацца не раней як у канцы першай чвэрці 1906 г. Дума ж, у сваю чаргу, у якасці першапачатковых праблем будзе разглядаць аграрнае, яўрэйскае, земскае і іншыя пытанні.

50 членаў Дзяржаўнага савета лічылі, што калі б за аснову быў прыняты распрацаваны Камітэтам міністраў і ўхвалены Булыгіным законапраект, то ён падлягаў бы неадкладнаму разгляду. Але рэдакцыя І. Дурнава мяняла пытанне карэнным чынам. Таму такую сур'ёзную праблему, на іх думку, павінна вырашаць толькі Дзяржаўная дума. Акрамя гэтага, яны лічылі, што калі прыняць прапанаваны праект, то ўсё роўна дваранскія выбары адбудуцца, у лепшым выпадку, не раней чым у лютым 1906 г. Да гэтага часу выбары ў Дзярждуму будуць праведзены. Такім чынам, так ці інакш, а разлічваюць на вернападданніцкія пачуцці дваранства заходніх губерняў не прыходзілася²⁴.

На думку нязначнай часткі членаў Дзяржаўнага савета, Дума паставіць пытанне аб рэформе органаў мясцовага кіравання, што ўрэшце прывядзе яго да бессаслоўнай формы, таму няма ніякага сэнсу спяшацца з законазацвярджэннем гэтага праекта. У выніку 2/3 членаў Дзяржаўнага савета прагаласавалі аб перадачы законапраекта праз міністра ўнутраных спраў у Дзяржаўную думу.

Думку правага крыла Дзяржаўнага савета агучыў Зіноўеў. Ён сцвярджаў, што ўзнаўленне дваранскіх выбараў у 9 заходніх губернях прывядзе да хуткага ўзмацнення польскага ўплыву, а край апынецца ў тым становішчы, у якім

---

²⁴Тамсама. С. 87.

ён быў да 1863 г., калі дваранства Мінскай і Ковенскай губерняў выказалася за далучэнне гэтых губерняў да Польшчы²⁵.

У адпаведнасці з указам ад 5 кастрычніка 1906 г. (арт. 171) пасады павятовых прадвадзіцеляў дваранства ў губернях Ковенскай, Віленскай і Гродзенскай з дазволу генерал-губернатара было прадпісана замяшчаць толькі мясцовымі дваранамі-землеўласнікамі няпольскага паходжання. У губернях жа Віцебскай, Мінскай і Магілёўскай католікі маглі замяшчаць гэтыя пасады толькі з дазволу міністра ўнутраных спраў²⁶.

У сувязі з тым, што I і II Думы аддалі прыярытэт аграрнаму пытання, вырашэнне праблемы аб узнаўленні дваранскіх выбараў у заходніх губернях адцягвалася. 21 студзеня 1910 г. Падольскі губернскі прадвадзіцель дваранства І. Раковіч у дакладной запісцы на імя П. Сталыпіна прапанаваў правесці дваранскія выбары ў 9 заходніх губернях па дзвюх нацыянальных курых — рускай і польскай. Пры гэтым руская курья павінна была выбраць з свайго асяроддзя ўсіх прадвадзіцеляў дваранства, сакратара дваранскага дэпутацкага сходу, а таксама палову дэпутатаў дваранскіх сходаў і палову засядацеляў дваранскіх апекаў. Польскай жа курьі выпадала выбраць толькі астатнюю палову дэпутатаў і засядацеляў²⁷.

Ад пытання аб дваранскіх выбарах не застаўся ў баку і Савет аб'яднаных дваранскіх таварыстваў. У 1910 г. пры Савеце была створана спецыяльная камісія па справах заходніх губерняў. Ужо 26 лістапада і 14 снежня 1910 г. яна абмеркавала пытанне аб дваранскіх выбарах у Заходнім краі. Прааналізаваўшы сітуацыю, камісія прыйшла да высновы, што ў перыяд першай рэвалюцыі польскае дваранства 9 заходніх губерняў імкнулася адарвацца ад Расіі. Пры гэтым антаганізм паміж польскім і рускім вышэйшым саслоўем яшчэ болып абвастрыўся. Таму камісія прыйшла да высновы, што хадайніцтва аб узнаўленні дваранскіх выбараў у гэтых губернях і аб прадстаўніцтве дваранства ад гэтых тэрыторый у Дзяржаўным савеце ў дадзены час з'яўляецца несвоечасовым²⁸.

²⁵ Справка по вопросу о восстановлении собраний и выборов дворянства в девяти западных губерниях... Ч. 3. С. 88.

²⁶ Блосфельдт Г. Э. Российское дворянство. Указания и разъяснения. 1901-1910 гг. СПб., 1910. С. 21.

²⁷ Справка по вопросу о восстановлении собраний и выборов дворянства в девяти западных губерниях... Ч. 3. С. 95.

²⁸ Тамсама. С. 114.

У 1913 г. старшыня камісіі па справах заходніх губерняў князь Урусаў адрасаваў пісьмы з шасцю пытаннямі ўсім губернскім прадвадзіцелям дваранства 9 губерняў наконт узнаўлення выбараў. У сувязі з гэтым Віленскі губернскі прадвадзіцель дваранства Красоўскі выказаўся наступным чынам: «Дваранства заходніх губерняў толькі часткова рускае, у большасці выпадкаў, асабліва ў трох губернях былога Віленскага генерал-губернатарства, польскае. Гэтыя часткі дваранства жывуць адасобленым жыццём і за рэдкім выключэннем маюць адзін з адным дзелавыя адносіны. Курьяльная сістэма выбараў у Дзяржаўную думу і земства яшчэ больш адасабляюць гэтыя часткі вышэйшага саслоўя. У сувязі з гэтым у дадзены час нерэальна ўзнаўляць выбары, таму што ў Заходнім краі няма аднароднай дваранскай карпарацыі, а ёсць два дваранствы: рускае і польскае. Пры гэтым апошняе па сваёй згуртаванасці і інтэнсіўнасці карпаратыўнага жыцця значна пераўзыходзіць першае і таму, незалежна ад сваёй колькасці, мела б заўсёды перавагу на выбарах. Таму аднаўленне дваранскіх выбараў было б ўзнаўленнем іх толькі для польскага дваранства і стратай рускім дваранствам усякага прадстаўніцтва»²⁹. У гэтым жа сэнсе выказаліся і іншыя губернскія прадвадзіцелі дваранства Заходняга краю: Віцебскі - Рэнгартан, Мінскі - Даўгова-Сабураў і Магілёўскі - Бондыраў.

Пытанне аб аднаўленні выбараў у 9 заходніх губернях падымалася ў III Думе ў сувязі з увядзеннем земстваў. Але праваакцыябрысцкая большасць забалаціравала яго. Прынамсі, П. Сталыпін указваў, што ў апошні час наглядаецца спешная перафарбоўка Заходняга краю ў польскую фарбу, а ўвядзенне выбарных дваранскіх пасад толькі садзейнічае гэтай перафарбоўцы³⁰.

Пытанне аб тым, чаму не былі рэалізаваны палажэнні закона ад 1 мая 1905 г., зноў было паднятае ў пачатку 1914 г. у IV Думе. Яго агучыла фінансавая камісія Думы пры разглядзе пытання аб павышэнні акладу засядацеля дваранскай апекі па Віленскай губерні. Тлумачэнні міністра ўнутраных спраў аб прычынах неаднаўлення дваранскіх выбараў у Заходнім краі камісію не пераканалі. Але пачатак Першай сусветнай вайны адклаў гэтае пытанне на няпэўны час.

Такім чынам, калі ў цэлым дваранскія карпаратыўныя арганізацыі ў Расійскай імперыі захоўвалі сваю прыхільнасць да царызму на працягу ўсяго перыяду капіталізму, то ў беларуска-літоўскіх губернях становішча складвалася інакш. Апазіцыйнасць большай часткі дваранства каталіцкага веравызнання

²⁹Тамсама. С. 155.

³⁰РДГА ў С.-Пецяргургу. Ф. 1276. Воп. 1. Спр. 106. Арк. 155.

гэтых губерняў да царскай улады стала прычынай таго, што па с>тнасці з 1862 г. дваранскае самакіраванне ў краі пераўтварылася ў кіраванне. Выбарнасць саслоўных інстытутаў была ліквідавана. На ўзроўні павета ўся выканаўчая ўлада была канцэнтравана ў руках павятовага прадвадзіцеля дваранства, які прызначаўся ўрадам. Губернскі прадвадзіцель у структуры ўлады займаў другое месца пасля губернатара. Спробы аднавіць саслоўныя выбары не мелі поспеху. Палітыка самадзяржаўя была накіравана на паслядоўную русіфікацыю краю, узмацненне рускага ўплыву, аслабленне сепаратызму вышэйшага саслоўя рымска-каталіцкага веравызнання, урэшце - на недапушчэнне распаду імперыі.